

LBRIS

We know
books

LOREDANA NETEDU

**RELIGIOSUL ÎN OPERA
LUI ION HELIADE RĂDULESCU.
MĂȘTI ȘI SENTIMENTE**

Introducere.....	7
I. DILEMATICUL CAZ HELIADE. BIOBIBLIOGRAFIE ȘI SCENARIU NEOPROFETIC	21
II. RELIGIOSUL ÎN POEZIA ROMANTICĂ EUROPEANĂ. RESTRUCTURĂRI ESTETICE ȘI FUNCȚIONALE	39
II.1. Categoria religiosului	39
II.2. Scriitorul romantic, profet al lumii moderne.....	44
II.3. Avataruri ale liricii religioase în poezia romantică europeană.....	74
III. RELIGIOSUL ÎN OPERA LUI ION HELIADE RĂDULESCU. TEORETIZARE ȘI IMAGINAR LITERAR	84
III.1. Căutări teoretice	84
III.2. Proiectul poetic <i>Umanitatea</i>	101
III.3. <i>Anatolida sau Omul și forțele</i> . Protoistorie în forme romantice.....	108
III.4. Valențe punitive și recompensatorii ale poeziei	128
IV. <i>BIBLIA</i> (1858) ȘI <i>BIBLICELE</i> . REVIZITĂRI HELIADEȘTI ALE <i>SFINTEI SCRIPTURI</i>	144
IV.1. Sinopsis diacronic al textului biblic în limba română	144
IV.2. Traducerea <i>Bibliei</i> și <i>Biblicele</i>	159
IV.3. Andrei Șaguna și Ion Heliade Rădulescu. Autoritatea clericală și neoprofetismul cultural în epoca pașoptistă.....	172
CONCLUZII.....	186
BIBLIOGRAFIE	193
Sigle.....	201

I. DILEMATICUL CAZ HELIADE.

BIOBIBLIOGRAFIE ȘI SCENARIU NEOPROFETIC

Personalitate marcantă a epocii pașoptiste, Ion Heliade Rădulescu (1802 – 1872) se plasează ca biografie și ca operă sub semnul dualismului, al reconcilierii între antiteze. Spiritul și Materia îl preocupă deopotrivă, în căutarea Adevărului și a Moralei pe care le vrea reînstate într-o societate românească decăzută, în opinia sa, din dreptul divin. Proiecțiile utopice din marile sinteze de la sfârșitul vieții, *Echilibrul între antiteze*, *Istoria critică universală* sau *Santa Cetate*, coexistă cu demersuri practice extrem de ancorate în cotidian, în cele mai diverse domenii, fiind recunoscut meritul său decisiv în instituționalizarea culturii din Țara Românească. Acest antagonism între practic și utopic, greu de „digerat” pentru contemporani, se rezolvă însă firesc în personalitatea oximoronică a scriitorului. „Eliad a fost un vizionar, un mistic, dar și un om energetic și practic în același timp: suflet și materie în acord complet cu dualismul său filosofic.”¹⁶

Născut în ianuarie 1802, Ion Heliade Rădulescu își trăiește copilăria sub semnul confortului material: „Eu nu știam necazul, nu cunoșteam mahnire./ Lipsa mi-era străină, ș-orice nenorocire;/ În brațul îngrijirii răul nu îndrăznea.” (HR Op An I, 75) Fără numele, blazonul și avantajele apartenenței la o familie aristocratică pe care scriitorul și le-ar fi dorit probabil, tatăl, polcovnicul Ilie Rădulescu, dovedește reale abilități comerciale, asigurând familiei sale, soției Eufrosina și celor patru copii, stabilitate financiară și o avere considerabilă: case la Obor, grădină lângă Herăstrău, moșie în plasa Grindul, județul Ialomița. Aici, în satul Gârbovi sau Slujitori, „Niță” descoperă farmecul literaturii populare, al hagiografiilor și al cărților populare precum *Alexandria* sau *Istoria lui Arghir*. La 9 ani, ajutat de Alisandru, unul dintre oltenii care lucrau în via familiei, Heliade învață să citească în limba română, pentru ca în vara aceluiași an să redacteze după modelul *Alexandriei* prima sa lucrare, intitulată *Această Carte*. „Astfel, în patru zile, învățai a citi rumânește, scriam numere și mă făcui autor al vestitei compuneri: *Această Carte*. Mă gândeam eu că, dacă fac cărți când sunt de 9 ani, dar când m-oi face mare! Eram încredințat în mine c-o să mă fac un mare cărturar, dar nu mă credea nimeni.”

¹⁶ Gheorghe D.Scraba, *Ion Heliade Rădulescu. Începuturile filosofiei și sociologiei române*, Editura Fundației Socec, București, 1921, p. 250.

(HR Op An I, 398) Ultima frază ascunde, sub masca autopersiflării, conștientizarea propriei valori, ca și asumarea unui conflict între sine și lume, marcat în plan morfologic de folosirea conjuncției adversative. Vom încerca, de altfel, în paginile ce urmează să evidențiem însemnătatea augmentată pe care intelectualul târgoviștean o va acorda actelor și scrierilor sale. Din cauza epidemiei de ciumă care afectează Țara Românească în 1812, familia se retrage la moșia ialomițeană, unde copilul de 10 ani se refugiază din nou în lumea eresului și a hagiografiilor. În același an moare dascălul grec Alexe și Heliade își continuă studiile în București, la biserica Sf. Nicolae, sub îndrumarea călugărului Naum, având probabil drept carte de căpătâi *Învățăături de multe științe folositoare copiilor creștinești* a lui Polizois Condos, lucrare didactică ce fusese tradusă în română la Sibiu, în 1811.

Din 1815 frecventează cursurile Academiei Domnești de la Măgureanu până în 1818 când clasele de aici se desființează temporar. Prenumele Heliade datează din această perioadă și a fost interpretat, fie ca variantă înnobilită a numelui tatălui, Ilie, fie ca derivat al cuvântului grecesc „helios”. Indiferent de accepțiune, alegerea adolescentului trădează nevoia sa de recunoaștere publică și poate nostalgia unei origini aristocratice, a cărei acută manifestare nu va fi egalată în spațiul romantic autohton decât de cea a lui Alexandru Macedonschi. Într-o scrisoare trimisă în aprilie 1854 prietenului N.R. Locusteanu, Heliade explică alegerea prenumelui pentru o mai mare prestață în spațiul public: „Cavalerii se cuvine să aibă prestigiu, să semene că vine de pe alte țărâmurii. [...] De aș fi debutat cu Ion simplu sau și Rădulescu, poate că nu m-aș fi ales nici cu atât. Vezi dar că ai greșeală, și fă bine de nu te mai gândește când vorbești de...(asemenea cavaleri), pentru că ei tocmai pentru binele și lauda Patriei își aleg numele.”¹⁷ Treptat, acest ideal „cavaleresc” este înlocuit de masca neoprofetică și de un dureros scenariu martirial, imaginat și cartografiat de Heliade însuși în lucrările sale memorialistice și în corespondența din perioada postrevoluționară într-o manieră care precede existențialismul interbelic.

După 1852, scriitorul încearcă să-și înnoobileze ascendența și își „îinvestește” tatăl, căpitan de poteră în zona Buzăului, cu funcția de colonel a șase districte. Un alt argument adus de Heliade în susținerea unei origini superioare este de natură lexicală, sufixul „-escu” al patronimului Rădulescu neavând, în opinia sa, conotații plebeie.

¹⁷ I.H.Rădulescu, *Scrisori din exil*, cu note de N.B.Locusteanu, Tipografia Modernă Gregorie Luis, București, 1891, p. 271.

În august 1818, sub conducerea lui Gheorghe Lazăr, se înființează Școala de la Sf. Sava, devenită ulterior colegiu, structurat pe trei cicluri de învățământ: elementar, mediu și superior. Foștii elevi de la Măgureanu sunt transferați la noua școală unde li se predau cunoștințe elementare de filosofie, matematică, logică, latină, retorică, literatură și de inginerie. După 1820, Heliade predă aici, probabil ca monitor nesalarizat, lecții de matematică, de gramatică a limbii române și de inginerie. În monografia dedicată dascălului său, scriitorul afirmă, în aceeași tendință mistificatoare, că era angajat ca „tare și mare profesor, ajutor lui Lazăr, plătit cu 100 de lei pe lună” (HR Op An I, 393), în corespondența de exil se declară „un biet dăscălaș” plătit cu jumătate din suma declarată anterior, dar singurul an în care numele său figurează în statele de plată de la Sf. Sava este 1824-1825. Activitatea didactică încetează oficial în 1825, odată cu revenirea în țară a bursierilor trimiși la specializare în Occident: Eufrosin Poteca, Simion Marcovici, Costache Moroi, Ion Pop și ing. Radu Măinescu. Neinclusiunea în lista profesorilor de la Sf. Sava reprezintă un motiv de frustrare pentru tânărul Heliade, această excludere echivalând cu o nerecunoaștere fățișă a meritelor sale: „Eu, după cum venisem în urmă, rămăsei și acum pe dinafară, tocmai la vremea mesii.” (HR Op An I, 393) Continuă să predea, suplinind gratuit diferite catedre vacante, până în 1828, dovedind astfel fie reală vocație într-o epocă a utilitarismului cultural, fie asumarea încă de pe acum a condiției martiriale afișate atât de zgomotos ulterior.

Debutul literar, plasat sub semnul elegiacului funebru, este marcat de drama pierderii părinților și a trei frați, victime ale devastatoarei epidemii de ciumă din 1829, precum și de moartea primilor doi copii. Elegiile *Trecutul* și *Dragele mele umbre*, incluse în volumul de debut din 1830 cuprinzând traduceri ale *Meditațiilor* lamartiniene și creații originale, au un pronunțat caracter autobiografic, prea puțin sublimat artistic. La moartea mamei intenționează să redacteze, după model grecesc, o tragedie intitulată *Ion țel zalnic*. Pelticia adolescentină, sugerată de particularitățile fonetice ale titlului, dar menționată și în diverse amintiri ale contemporanilor, este „firească sau câștigată din limba greacă” (HR Op An 401) și ar putea constitui un nou motiv al declanșării unui complex de inferioritate pentru tânărul Heliade.

În perioada 1827-1848 acesta se impune în conștiința publică prin eforturile reale și eficiente de modernizare în domenii precum presa, teatrul și învățământul în limba română, lingvistică, teorie și critică literară, activitate polimorfă care îndreptățește considerarea sa drept unul dintre fondatorii culturii române moderne

din Țara Românească. Intensa activitate de instituționalizare a culturii autohtone, desfășurată în perioada prerevoluționară, poate fi interpretată ca materializare a ceea ce Virgil Nemoianu considera *High Romanticism*, dar și o modalitate de refulare în plan superior a dramelor personale.

Într-o perioadă a mecenatului și a efervescenței ideilor progresiste, Dinicu Golescu și Ion Heliade Rădulescu pun bazele *Societății Literare* care avea ca scop declarat instituționalizarea culturii din Țările Române. Cele opt puncte ale statutului elaborat de Heliade stipulau încurajarea învățământului de toate gradele și a presei în limba română, abolirea monopolului tipografic, înființarea *Teatrului Național* și vizau în ansamblu reînnoirea instituțiilor culturale, ca parte a procesului general de modernizare. Ofensiva culturală dublează de altfel în perioada pașoptistă lupta politică, de afirmare a dezideratelor naționale, polimorfismul fiind o trăsătură definitorie a intelectualilor acestei epoci. Și în cazul *Societății Literare*, activitatea legală, concretizată în ședințele publice din casa lui Constantin Radovici, este dublată de o activitate secretă, de tip conspirativ având ca scop schimbarea regimului politic. După plecarea lui Heliade și moartea protectorului său, în 1830, societatea își încetează activitatea.

Prin apariția la Sibiu, în 1828, a *Gramaticii românești* numele autorului se impune însă pe scena culturală românească, susținătorii și adversarii recunoscând deopotrivă meritul său în normarea limbii române, în simplificarea alfabetului și impunerea scrierii cu caractere latine.

Anul următor mărcheză un alt succes în plan cultural, și anume apariția în 8/20 aprilie 1829 a primului ziar în limba română din Muntenia, *Curierul românesc*. Ca și alte publicații ce apar în această perioadă, gazeta condusă de Heliade speculează condițiile favorabile create în Țările Române după încheierea Păcii de la Adrianopole, respectiv nevoia de propagandă a Puterii Protectoare și deschiderea granițelor vestice, fie din rațiuni legate de imaginea Imperiului Țarist, fie ca urmare a dinamicii culturale și politice. *Curierul românesc*, gazetă administrativă, comercială și literară, considerat de Dimitrie Popovici drept „ziarul cel mai înaintat sub raportul ideilor sociale”¹⁸ are un conținut eterogen, în cele patru pagini ale gazetei fiind publicate informații referitoare la Războiul ruso-turc și știri preluate din publicații străine din domenii cum ar fi: politică, economie, cultură, medicină

¹⁸ D.Popovici, *Romantismul românesc. Studii literare*, vol. II, ediție îngrijită și note de I.Em.Petrescu, Postfață de Aurel Martin, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974, p. 30.

sau teologie. Ziarul condus de Ion Heliade Rădulescu și Constantin Moroiu încurajează și activitatea literară, prin promovarea traducerilor din literaturile occidentale și a creațiilor originale ale unor tineri scriitori precum Vasile Cârlova, Grigore Alexandrescu, Cezar Bolliac. Dată fiind absența unui program cultural și estetic unitar, nu se poate admite conturarea unei școli literare în jurul *Curierului*.

Ca urmare a închiderii tipografiei Mitropoliei, unde aparuseră primele numere ale acestui periodic, Heliade cumpără împreună cu unchiul său, N. Rădulescu, singura tipografie particulară existentă la acea dată în București, cea a doctorului Caracaș, beneficiara unui monopol tipografic pe 20 de ani. Abilitatea comercială a tatălui se „literaturizează”, iar cartea, fie aceasta beletristică ori didactică, devine bun de consum și de subzistență: „Ca scriitor și ca editor, Heliade pășește înaintea tuturor compatrioților săi în domeniul comerțului modern de carte.”¹⁹ Activitatea editorială se intensifică după 1830, iar de sub teascurile de la Cișmeaua lui Mavrogheni ies lucrări literare, cărți de uz didactic și documente administrative, printre care și legea fundamentală a țării, *Regulamentul Organic*. Sunt cunoscute atât încercarea patronului de a păcăli statul, prin publicarea mai multor exemplare decât cele comandate, cât și asumarea unei condiții profetice, Heliade fiind, în opinia sa, cel dintâi care observă și avertizează clasa politică românească asupra neincluzerii în actul suprem a articolului care stipula autonomia provinciilor românești. În 1832 răscumpără partea unchiului său și devine astfel singurul proprietar al tipografiei, al unei litografii și al unei fonderii, ce vor fi însă devastate în timpul evenimentelor de la 1848.

Integrându-se tendinței moderne europene de profesionalizare a scrisului, Ion Heliade Rădulescu este primul intelectual român care face din scris și din activitatea editorială o meserie și un mijloc de subzistență. Marele său merit și un posibil argument al impactului activității lui în epocă este „de a fi intuit nevoile adânci ale spiritului public și a se fi orientat, cu o admirabilă anticipare a rezultatului, exact în direcția potrivită.”²⁰ Prin articole ca *Pentru poezie, Pentru stil, Gramatica poeziei, Critica literară, Despre versificație*, Heliade pune piatra de temelie la edificiul teoriei și al criticii literare românești. Prin *Gramatica românească*, autorul continuă anevoiosul proces de normare a limbii române deschis de intelectualii ardeleni și

¹⁹ Mircea Anghelescu, *Ion Heliade Rădulescu. O biografie a omului și a operei*, Editura Minerva, București, p. 181.

²⁰ Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, Editura Minerva, București, 1972, p. 577.

marchează începutul unei activități lingvistice de peste patru decenii. Ca o recunoaștere a autorității sale în domeniul lingvistic și literar, în iunie 1867, Heliade este numit membru al *Societății Academice Române*, pentru ca, două luni mai târziu, să devină președinte provizoriu al aceleiași instituții.

Teatrul românesc modern îi datorează de asemenea începuturile. Încă din 1828, acesta stipulează în punctul 7 al statutului *Societății Literare* înființarea *Teatrului Național*. Conștientizând dificultățile pe care instituția trebuia să le depășească – lipsa unui sediu, a unei școli dramatice, a repertoriului național, nevoia de educare a publicului și a gustului estetic al acestuia – Heliade fondează în 1833 *Societatea Filarmonică* împreună cu Ion Câmpineanu, șeful Partidei Naționale din Muntenia. Potrivit înștiințării de înființare, societatea se dorea a fi „o școală de muzică vocală, de declamație și literatură”, ale cărei obiective declarate în statut vizau formarea teatrului național, încurajarea literaturii, a muzicii și a culturii de expresie română, în general. Ca și în cazul *Societății Literare*, activitatea culturală susține lupta politică ce are drept ca obiective Unirea Principatelor, votul universal, emanciparea claselor defavorizate, înlăturarea Protectoratului exclusiv al Rusiei și instaurarea domniei ereditare. În 1835, la București, apare *Gazeta Teatrului Național*, organ de publicitate al *Societății Filarmonice* și prima publicație de specialitate care are ca obiectiv fundamental promovarea teatrului românesc, înțeles atât ca repertoriu, cât și ca instituție modernă. După doar câțiva ani de activitate societatea se desființează, date fiind proasta organizare, numărul mare de membri și caracterul eterogen al acestora, precum și cauze de natură politică.

În perioada prerevoluționară, prin activitatea de la *Curierul românesc* (1829-1848) și *Curierul de ambe sexe* (1837-1848), Heliade se impune în conștiința publică și aduce în atenție idei reformatoare de natură socio-politică, economică, juridică sau științifică, promovând totodată literatura originală și traduceri. Îndemnul „Scrieți, băieți, orice, numai scrieți!” și publicarea unor creații inegale, de multe ori lipsite de valoare, nu constituie un simplu rabat de la idealul estetic și nici o încurajare a maniei *autorlâcului* și a *dorului imitației* imputate ulterior, tare pe care literatura română trebuia să le depășească, ci se naște dintr-o profundă cunoaștere a realității autohtone și din conștientizarea unei stări de fapt: o cultură națională modernă încă nenăscută.

Convins de rolul profetic al poetului într-o societate modernă, Heliade își asumă condiția mesianică, interpretată bivalent: atât ca antemergător, prin efortul de

luminare a conaționalilor, cât și ca martir al propriului popor. „Acest Mesia ridică capul, varsă lacrimi dureroase asupra concetățenilor lui... Și acest patriot, acest martir al binelui public se sacrifică în totul pentru nația sa cea scumpă.”²¹

Putem încadra aceleași sfere a profeticului și vizionarismul politic și cultural pe care Heliade și-l asumă, ca har și blestem totodată: „Eu am avut păcatele să văd, dacă nu mai mult, cu vreo cinci ani înainte, și asta a fost totdeauna cauza, încă din țară, de la 1830, să-mi fac inamici și nu numai pe cei ce n-ar fi vrut să văd lucrurile cum le bucătărea ei, dar și pe aceia ce nu vedea decât suprafața celor prezente.”²² Originea socială modestă, defectul de vorbire, lipsa unei educații sistematice, moartea prematură a fraților și a părinților, a propriilor copii, rutina casnică, adversitățile personale sunt date biografice care, acutizate de un temperament coleric și de contextul socio-politic instabil, pot genera un complex al păstorului-miel, complex refulat într-o activitate susținută, compensatorie, pe care Heliade ar dori-o recunoscută.

Tensiunea între scriitor și *ceialți*, cei ce *nu văd*, devine vizibilă în perioada postrevoluționară și îmbracă forme delirante în scrierile memorialistice din timpul exilului, în *Biblicele* și în sintezele crepusculare. Ca răspuns la un articol apărut în *Telegraful român*, scriitorul include în comentariul său asupra *Bibliei* (1858) o autobiografie cu accente biblice, în care evidențiază, cu un retorism amintind de plângerea lui Iov, activitatea sa didactică și culturală, de apărare a limbii, a religiei și a instituțiilor naționale. Autoproclamându-se soldat al Bisericii Răsăritului, „blând ca porumbelul și înțelept ca șarpele” (HR B, 81), Heliade își schițează existența ca pe un adevărat drum al Golgotei: „Toată viața, de cum am deschis ochii în lume, mi-a fost o luptă continuă. [...] În loc a-mi pierde timpul în polemici, tăceam și făceam. [...] Fiind chemat de datoria mea, de vocația mea, crezui că sunt chemat de vocea lui Dumnezeu, căruia mă supun până la martiriu.” (HR B, 79) Inaderența la o contemporaneitate decăzută moral îmbracă spre finalul biografiei forme virulente, iar adversarii în plan politic și literar sunt numiți „urdorile, lepra, ciuma morală a națiunii.” (HR B, 72)

Obsesia persecuției, născută probabil dintr-un complex de inferioritate, agravată de drame personale, cunoaște în autobiografia din *Biblicele* suprema sa

²¹ *Aproposito de Biblioteca universală*, apud G.D.Scraba, *ed.cit.*, p. 295.

²² I.H.Rădulescu, *Scrisori din exil*, cu note de N.B.Locusteanu, Tipografia Modernă Gregorie Luis, București, 1891, p. 426.

materializare. Pentru autorul *Notițiilor historice, filosofice, religioase și politice* societatea contemporană apare ca „o lume întreagă de vânzători de corpuri și de suflete umane, mulți, potenți, organizați în bande și privilegiați” (HR B, 72) Persecuțiile și calomniile a căror victimă se consideră nu sunt percepute ca obstacole, ci ca stimulent pentru acțiunile ulterioare ale „martirului” târgoviștean și ca o dovadă indirectă de recunoaștere a importanței acestora.

Un moment de triumf efemer îl reprezintă revoluția de la 1848, eveniment care aduce în prim plan o altă ipostază a scriitorului muntean și anume aceea de om politic. Atras în vârtoarea evenimentelor din rațiuni de imagine, dată fiind popularitatea sa în rândul clasei de mijloc, Heliade este recunoscut ca șef al mișcării din Țara Românească, în ciuda animozităților cu adevărații capi ai revoluției, Nicolae Bălcescu, Ion Ghica sau frații Golești. Cele șase luni de activitate politică, din care trei la conducerea efectivă a țării, ca membru al guvernului provizoriu și, după 24 iulie, al Locotenentei Domnești, pot fi plasate sub semnul legalității, al moderației și al sensului retrograd. Pentru Heliade revoluția nu este un cataclism, ci apare ca proces lent, continuu, consimțit de toate clasele sociale.

Teama de anarhie declarată în *Curierul românesc* pare a-l ghida și în viața politică. „În plină revoluție el se erijează în omul ordinii, în campion al legalității; mișcarea revoluționară este pentru el ordine, pace, armonie, libertăți generale, drept public. Revoluția adevărată, aceea care tindea să lichideze prin violență vechea ordine de lucruri era pentru el anarhie.”²³ Sensul retrograd se explică prin concepția lui Heliade asupra revoluției, privită ca restaurație, ca revenire la vechile instituții democratice. În operele de exil și în sintezele de la sfârșitul vieții, Heliade afirmă superioritatea instituțiilor medievale românești - biserică, armată și domnie - asupra celor contemporane. Civilizația îi apare ca involuție, ca decădere din dreptul divin și, prin urmare, revoluția heliadescă presupune o întoarcere la Omul moral de esență evanghelică. „Utopia lui Eliade este în fond de esență edenică. El nu-și plasează în viitor imaginea lumii care va să fie, într-o regiune geografică imaginară sau într-un veac nenumit, ci în trecut, pentru a da astfel concepției sale politice prestigiul unei realități și trecutului nostru o imagine [...] de strălucire și glorie.”²⁴

Un prim comitet revoluționar ia naștere în martie 1848, în componența acestuia intrând Ion Ghica, Voinescu II, C.A.Rosetti, frații Golești, tineri progresiști

²³ G.Zane, *Nicolae Bălcescu. Opera, omul, epoca*, Editura Eminescu, București, 1975, p. 319.

²⁴ G. Zane, *op.cit.*, p. 320.

de orientare radicală. Conștientizând necesitatea ajutorului armat, revoluționarii cer sprijinul căpitanului Teologu, iar după arestarea acestuia îi atrag în mișcare pe căpitanul Pleșoianu și pe maiorul Christian Tell. Căpitanul solicită programul revoluționar, iar Tell condiționează participarea sa la evenimente de cea a lui Heliade al cărui apropiat era. Ambele doleanțe conduc spre omul care dominase prima jumătate a secolului al XIX-lea prin acțiunile sale culturale și care, prin origine și popularitate, reprezenta liantul necesar între tinerii reveniți de la Paris și mase, în special cu pătura de mijloc a societății muntene. Două luni mai târziu, în mai 1848, se pun bazele unui nou comitet, lărgit la 13 membri: Ion Ghica, Dumitru și Ion Brătianu, frații Golești (Ștefan, Nicolae, Radu și Alexandru), vărul acestora, Alexandru Goleșcu, Constantin și Nicolae Bălcescu, C.A. Rosetti, Cezar Bolliac și Ion Heliade Rădulescu. Noul nucleu revoluționar reconciliază tabăra tinerilor cu studii în Apus, adepți ai transformărilor radicale, care propun chiar răsturnarea violentă a vechiului regim, cu intelectualii, boierii de mijloc și negustorii de orientare moderată, al căror reprezentant era Heliade. „Eforturile de realizare a unor înțelegeri între diversele tendințe ale mișcării revoluționare exprimau de fapt conștiința insuficienței structurilor existente, încheigate oarecum anarhic, din inițiative private, prin însumare de simpatii, fără perspectiva clară a unui plan de acțiune.”²⁵

Programul revoluționar sintetizează principalele deziderate socio-politice ale momentului și reprezintă un compromis între diferitele grupări. Heliade alege, în spiritul egalității și al fraternității Revoluției Franceze, dar și pentru efectul retoric, apelativul „cetățeni” și expune beneficiile aduse de noua constituție fiecărei clase sociale sau categorii religioase. Cele 22 de articole ale programului stipulau emanciparea națională și socială, desființarea titlurilor și a rangurilor, alegeri libere, crearea de instituții moderne, secularizarea averilor mănăstirești. Punctul 13, cel mai controversat al manifestului revoluționar, ridică problema proprietății și afirmă desființarea clăcii și împrumutarea, prin despăgubire, a țăranilor. Delimitarea ulterioară de acest punct al proclamației (când Heliade va prezenta relația proprietar - țăran ca pe o asociațiune liber consimțită) poate fi motivată de teama sa de anarhie, iar formula aproape caragialiană „foloase generali fără paguba nimănu” trădează o viziune utopică, și anume de a crea o societate egalitară pe cale pașnică,

²⁵ Mircea Anghelescu, *Ion Heliade Rădulescu. O biografie a omului și a operei*, Editura Minerva, București, p. 211.

„fără să se facă cea mai mică larmă, cea mai mică neorânduială.”²⁶ Declanșarea evenimentelor este hotărâtă pentru 9 iunie, simultan, în mai multe zone din provincie, principalele centre revoluționare fiind Romanați, Prahova și Vâlcea. Cea mai detaliată radiografiere a manifestărilor din 9 iunie 1848 de pe Câmpia de la Islaz o realizează scriitorul însuși, în memoriile sale: festivitățile sunt deschise de popa Șapcă, acesta citind un pasaj din cartea lui Ezechiel, a douăzeci și șasea a *Vechiului Testament*, și o rugăciune, probabil opera lui Heliade, în care se reia îndemnul la ordine și înțelegere, în spiritul moralei creștine, trădând însă și teama unei intervenții armate din afară: „Dumnezeule al puterii și al justiției, caută asupra poporului tău... Auzi și binecuvântă ruga lui, varsă în sânul lui curagiul, în inima lui blândețea, în mintea lui spiritul ordinii.” (HR Op An II, 736)

Urmează la cuvânt Heliade care face publice textul proclamației și programul revoluționar. Abordarea retorică *ex comodo* și tonul evanghelic, reperabil mai ales la începutul și la sfârșitul textului, conferă circularitate discursului și reprezintă un limbaj comun poetului și maselor, familiarizate cu metafora biblică. Retorismul religios - „Fraților români, Timpul mântuirii noastre a venit!”²⁷ - îndeplinește un rol persuasiv, dar este și accesoriu al scriitorului-profet, al pozei romantice de care acesta a fost acuzat. Manifestările se încheie cu depunerea jurământului de credință, pe Constituție, pe Evanghelie și pe drapel și cu alegerea guvernului provizoriu, alcătuit din: popa Șapcă, Ion Heliade Rădulescu, Christian Tell, N. Pleșoianu, Ștefan Golescu și Magheru. Două zile mai târziu, Gheorghe Bibescu (1842-1848) semnează Constituția și recunoaște guvernul revoluționar în următoarea componență: Nicolae Bălcescu - Ministru de Externe, Odobescu - Ministru de Război, Nicolae Golescu - la Interne, Ștefan Golescu ca Ministru al Justiției, Magheru la Ministerul de Finanțe și Ion Heliade Rădulescu ca Ministru al Cultelor și Instrucției Publice. Abdicarea domnitorului la 14 iunie 1848 marchează victoria revoluției și echivalează cu o consacrare oficială, dar vremelnică a acesteia, pentru că trei luni mai târziu, la 13 septembrie 1848, orașul București este ocupat de militarii turci. Numirea lui Constantin Cantacuzino drept caimacam încheie un capitol important din istoria noastră modernă, dar și cariera politică a lui Ion Heliade Rădulescu.

²⁶ Proclamația de la Islaz, în *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, vol coordonat de Cornelia Bodea, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 541.

²⁷ Proclamația de la Islaz, în *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, vol coordonat de Cornelia Bodea, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 533.